

О.П.Житова

кандидат біологічних наук, в.о.доцента
(Державний агроекологічний університет, Житомир)

Л.Є.Астахова

кандидат біологічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Л.В. Бурлак

молодший науковий співробітник
НДУ РЕП ДАУ

БІОРИЗНОМАНІТНІСТЬ СТАВКОВИКІВ ЖИТОМИРСЬКОГО ПОЛІССЯ

Аналізуються дані щодо якісного та кількісного складу ставковиків в умовах Житомирського Полісся. Розглянуто дію на ставковиків різноманітних абіотичних чинників середовища

Молюски є звичайним, проте важливим компонентом водних біоценозів. Їх роль значна у живленні великих водних безхребетних, риб, водоплаваючих і околводних птахів та деяких ссавців [1]. Деякі види ставковиків є добрими біоіндикаторами санітарного стану водойм [2]. Зокрема, будучи проміжними хазяями трематод, сприяють виникненню різноманітних гельмінтозів тварин і людини [3]. В цьому аспекті на Житомирському Поліссі велике значення мають легеневі червононогі молюски.

На сьогодні фауну прісноводних молюсків Житомирського Полісся вивчено в цілому досить добре. Літературні відомості щодо поширення та екології ставковиків Житомирського Полісся знаходимо в працях А.П.Стадниченко [4], Л.Є.Астахової [5], О.В.Гарбара [6] та інших.

Метою наших досліджень було з'ясування сучасного видового складу ставковиків, їх поширення, екологічних особливостей у водоймах різного типу.

Дана робота є частиною комплексного дослідження регіональних особливостей фауни молюсків родини Lymnaeidae Rafinesque, 1817.

Матеріал і методи досліджень

Дослідження проводили у весняно-літньо-осінній періоді 2004 - 2005 рр. у межах Лугинського району. Під час малакологічних досліджень враховували відповідні параметри водойм, таких як: глибина, температура, кислотність, рослинність, швидкість течії, прозорість.

Визначення видової належності молюсків здійснювали за конхологічними ознаками, застосовували й компараторний метод [4, 7, 8, 9]. Для підтвердження видової належності використовували також анатомічні дані [10]. Аналіз води проводився за загальноприйнятими методами [11].

Результати та обговорення

В обстежених водоймах у межах Лугинського району, виявлено 7 видів молюсків: *Lymnaea stagnalis*, *L. fragilis*, *L. atra*, *L. palustris*, *L. truncatula*, *L. subangulata*, *L. corvus*, *L. auricularia*.

В межах смт. Лугини в річці Конівка виявлено *L. stagnalis*, *L. fragilis*, *L. truncatula*, *L. auricularia*. Серед них домінуючими видами є *L. stagnalis* та *L. fragilis*. Щільність їх поселення навесні коливалась в межах від 3 до 5 екз/м², восени, у вересні, вона значно зростала, сягаючи 11 екз/м². Молюски заселяють переважно прибережні зони річки.

Чисельність *L. truncatula* та *L. auricularia* є незначною. Щільність заселення *L. truncatula* навесні становить 1-2 екз/м², у вересні значення цього показника зросло до 4 - 5 екз/м². Що стосується *L. auricularia*, то щільність заселення весною 2 - 4 екз/м², а восени – 6 - 8 екз/м².

В межах с.Кремно в річці Кремно трапляється 3 вида молюсків: *L. stagnalis*, *L. truncatula*, *L. atra*. Навесні щільність особин першого виду становить 2-3 екз/м², у вересні значення цього показника зросло до 6-7 екз/м². Щільність заселення *L. atra* навесні коливалась в межах від 1-2 екз/м², восени у вересні значення цього показника зросло сягаючи 5 екз/м². Чисельність особин *L. truncatula* коливається в межах: весною 2-4 екз/м², восени 6 - 8 екз/м².

При обстеженні стоячої водойми (ставок) с. Нові Новаки Лугинського району виявлено *L. stagnalis*, *L. palustris*, *L. corvus*, *L. truncatula*, *L. subangulata*. Серед зазначених молюсків переважають *L. stagnalis* і *L. palustris*. Чисельність особин першого виду коливається в межах 6 - 10 екз/м² навесні та 8 - 12 екз/м² восени.

Щільність особин *L. palustris* становить 4 - 5 екз/м² навесні, восени 7 - 9 екз/м². Щодо *L. corvus*, то щільність поселення навесні становить 2 - 3 екз/м², восени – 5 - 6 екз/м². Відносно *L. truncatula* та *L. subangulata*, то щільність поселення особин цих моллюсків є незначною, 1-3 екз/м² навесні. У вересні значення цього показника збільшувалося до 4 - 5 екз/м² відповідно.

Одним із основних чинників, що обумовлює різноманітність фауни моллюсків, як відомо, є рослинність. Її наявність або відсутність обумовлюють не лише видове різноманіття моллюсків, але й кількісний їх склад [12].

В обстежених нами водоймах із рослин домінують *Lemna* sp., *Elodea canadensis*, *Typha latifolia*, *Cladophorales*, *Carex*, *Ceratophyllum demersum*, *Juncus effusus*.

Порівнюючи якісний та кількісний склад моллюсків обстежених нами водойм встановлено, що саме в стоячих водоймах складаються кращі умови (вища температура води, багатша рослинність) для поширення та розвитку моллюсків.

Отримані нами результати підтверджують дані наукових досліджень Й.В.Царика, І.П.Яворського [12] та О.В.Гарбара [6].

Як відомо, на поширення моллюсків впливає також гідрохімічний режим водойм. Аналіз проб води обстежених водойм показав, що рН коливається в межах 6,5 - 6,9, прозорість становить 13 - 22 см, хлоридів 38,3 - 55,4 мг/дм³, сульфатів 33,9 - 67,8, фосфатів 0,16 - 0,23, азоту амонійного 0,56 - 0,7, азоту нітритів 0,01 - 0,07, азоту нітратів 0,9-5,76 мг/дм³, ХСК 43,2 - 50,11 мг О₂/дм³, БСК₅ 5,68 - 8,24, вміст загального заліза 0,65 - 3,64, кальцію 32,0 - 42,0, магнію 15,9 - 30,5 мг/дм³, кисень розчинний 3,36 - 7,28 мг О₂/дм³. Аналіз показників щодо якості води, таких як БСК₅, ХСК, свідчить що обстежені нами водойми в межах Лугинського району за ступенем забруднення відносяться до класу водойм, які характеризуються сильним ступенем забруднення, причине господарською діяльністю людини.

Необхідно відзначити, що негативний вплив на стан угруповань ставковиків справляє й радіоактивне забруднення середовища [13, 14, 15]. Враховуючи, що обстежені нами водойми розташовані на забруднених радіонуклідами територіях Лугинського району (щільність забруднення ґрунту коливається в межах 82 - 123 кБк/м²), нами проведені відповідні радіологічні дослідження. Спектрометричний аналіз на вміст ¹³⁷Cs показав, що в донних відкладах він становить 26,9-91 Бк/кг, у водоростях – 19,3-39,0, у моллюсках – 15,8-29,6 Бк/кг.

Отже, проведені дослідження та отримані результати свідчать, що екологічні особливості поширення популяцій ставковиків залежать від типу біотопів, їх стану, зокрема впливу антропогенного чинника, що проявляється у видовому складі та щільності поселення моллюсків.

Список використаної літератури

1. Салимов Б.С., Иззатулаев З.И. Ветеринарные аспекты малакологии Узбекистана // Эколого-функциональные та фаунистичні аспекти дослідження моллюсків, їх роль у біоіндикації стану навколишнього середовища. – Житомир: “Волинь”, 2004. – С.161 - 163.
2. Киричук Г.Е. Особенности накопления ионов тяжелых металлов пресноводными моллюсками // Вісник Житомирського педагогічного університету. – Житомир, 2002. - № 10. – С.170 - 175.
3. Астахова Л.Є. Трематоодофауна ставковиків Житомирського Полісся // Вісник Житомирського педагогічного університету. – Житомир, 2002. - № 10. – С.75 - 78.
4. Стадниченко А.П. Прудовиковые и чашечковые (Lymnaeidae, Astoloxidae) Украины. – К.: Центр учебной литературы, 2004. – 327 с.
5. Астахова Л.Є. Життєвий цикл *Lymnaea auricularia* в умовах Житомирського Полісся // Еколого-функціональні та фаунистичні аспекти дослідження моллюсків, їх роль у біоіндикації стану навколишнього середовища. – Житомир: “Волинь”, 2004. – С. 5 - 7.
6. Гарбар О.В. Особливості екології ставковиків (Gastropoda, Pulmonata) фауни Житомирського Полісся // Вісник Житомирського педагогічного університету. – Житомир, 1999. - № 3. – С. 148-150.
7. Стадниченко А.П., Астахова Л.Є., Катериненко А.В., Чирков М.А. Прудовиковые и чашечковые Украины (биология, экология, полезное и вредное значение, методы исследования) // Деп. В Укр.ИНТЕИ 28.04.92, № 490. – Ук 92. – 189 с.
8. Иззатулаев З.И., Старобогатов Я.И. Род *Melanopsis* (Gastropoda, Pectinibranchia) и его представители, обитающие в водоемах СССР // Зоол. журн., 1984. – Т.63. – Вып.10. – С. 1471 - 1483.
9. Старобогатов Я.И., Толстикова Н.В. Палеонтологические исследования // Общие закономерности возникновения и развития озер. Методы изучения истории озер. – Л.: Наука, 1986. – С.156 - 165.
10. Круглов Н.Д. Моллюски семейства Lymnaeidae СССР, особенности их экологии и паразитологическое значение (Gastropoda, Pulmonata). Автореф. дис. ... д-ра биол. наук. – Л., 1985. – 41 с.
11. Унифицированные методы анализа вод / Под ред. д-ра хим. наук Ю.Ю.Лурье. – М.: Химия, 1973. – 376 с.
12. Царик Й.В., Яворський І.П. Екологічні особливості прісноводних моллюсків у Розточчі // Вісник Житомирського педагогічного університету. – Житомир, 2002. - № 10. – С.135 -136.

13. Стадниченко А.П., Мельниченко Р.К., Янович Л.М., Киричук Г.Є., Житова О.П. Роль молюсків у розподілі радіонуклідів у водних екосистемах // Вісник Житомирського педагогічного університету. – Житомир, 2002. - № 10. – С.188-192.
14. Патрушева И.О., Тарчевский И.А. Действие β - излучения на частоту сокращения сердца у зародышей моллюсков // Радиобиология. – 1965. - № 2. – С. 98 – 101.
15. Гарбар О.В., Мельниченко Р.К. Влияние аварии на ЧАЭС на пресноводную малакофауну Центрального Полесья // Современные проблемы изучения, использования и охраны природных комплексов Полесья: Тез.докл. Международной научной конференции 22-25 сентября 1998, г. Минск, 1998. – С. 215.